

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра правового забезпечення безпеки бізнесу

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ»**

студента 2 курсу, 5 м групи
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове забезпечення
безпеки підприємницької діяльності»

Довгалья Ігоря

Юрійовича

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент

Бризгалов Ігорь

Володимирович

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук,
професор

Костюченко Олена

Євгеніївна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Злочини у сфері підприємництва та кримінальна відповідальність як засіб покарання такої протиправної діяльності.....	6
1.2. Планування розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності.....	13
1.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері підприємницької діяльності	20
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ГРУП ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	27
2.1. Розслідування злочинів суб'єктів підприємництва у сфері кредитно-фінансової діяльності.....	27
2.2. Особливості розслідування податкових злочинів.....	34
2.3. Формування спеціалізованого правоохоронного органу розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності	41
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми. Загострення криміногенної обстановки в країні потребує прийняття широкомасштабних комплексних заходів, у першу чергу, правового забезпечення правоохоронної діяльності, з метою удосконалення системи уникнення, мінімізації, профілактики злочинності. До завдань протидії злочинам у сфері підприємницької діяльності, які наносять шкоди суспільно-економічним відносинам держави, відноситься вдосконалення форм і методів боротьби з економічною злочинністю. Стабільне існування злочинних посягань у підприємстві на суспільні інтереси спостерігається у сферах: сплати податків, кредитного забезпечення, торгівлі підакцизними товарами, посередницьких послуг тощо.

Проблемам проведення слідчих дій, як важливій складовій у процесі розкриття злочинних посягань, постійно приділяється велика увага у вітчизняній правовій науці. Науковцями у теорії кримінального процесу та криміналістики створено теоретичну базу та розкрито окремі аспекти кримінально-правового регулювання відносин у сфері підприємницької діяльності. Виходячи з цього, *теоретичною* основою ВКР стали сучасні наукові положення щодо подолання злочинності у суспільних відносинах, які сформульовані у роботах таких дослідників як П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, М.П. Бойко, В.І. Борисов, І.В. Бризгалов, Л.П. Брич, І.Ф. Герасімов, В.К. Грищук, А.Я. Дубинський, О.О. Дудоров, О.М. Ларін, Ф.А. Лопушанський, М.І. Мельник, М.М. Михеєнко, С.М. Стахівський, В.В.Сташис, В. І. Тацій, В.М. Тертишник, М.І. Хавронюк С.А. Шейфер, В.П. Шибіко та інші.

Однак, з розвитком суспільних відносин постійно виникають невіршені питання криміналізації сфери підприємництва, зокрема, необхідність удосконалення правового механізму розслідування таких злочинів. Саме тому, зазначена проблема є динамічною та такою, що недостатньо досліджена вітчизняною правовою наукою та потребує подальших теоретичних розробок, що і зумовило вибір теми дослідження.

Мета та завдання дослідження. *Мета* ВКР полягала в тому, щоб на основі комплексного аналізу нормативно-правових актів, дослідження конкретних злочинів у сфері підприємницької діяльності та загальної статистики такої діяльності надати конкретні пропозиції та практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів проведення окремих слідчих дій, спрямованих на отримання доказової інформації, що стосується незаконної діяльності суб'єктів підприємництва та інших учасників зазначених злочинів.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання нашого дослідження:

- охарактеризувати злочини у сфері підприємництва та кримінальна відповідальність як засіб покарання такої протиправної діяльності;
- проаналізувати процедуру планування розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності;
- визначити особливості проведення окремих слідчих дій при розслідуванні підприємницьких злочинів;
- охарактеризувати розслідування злочинів суб'єктів підприємництва у сфері кредитно-фінансової діяльності;
- дослідити особливості розслідування податкових злочинів та надати рекомендації щодо нормативно-правового забезпечення даного процесу;
- надати пропозиції щодо правового механізму формування спеціалізованого правоохоронного органу розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності та його компетенції.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері правового регулювання розслідування злочинів, вчинених суб'єктами підприємницької діяльності, посадовими особами тощо.

Предмет дослідження – правові засади регулювання розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності в Україні.

Методи дослідження визначаються специфікою роботи та поставленими завданнями. У вирішенні зазначених завдань

використовувалися філософські, та спеціальні наукові методи пізнання. Діалектичний метод дозволив здійснити дослідження злочинної діяльності у підприємстві. Для характеристики сучасних юридичних праць, присвячених дослідженню правопорушень у сфері підприємництва застосовувався порівняльно-правовий метод. Використано системно-структурний метод, для комплексного дослідження особливостей розслідування конкретних складів злочинів. Методу аналізу сприяв обґрунтуванню пропозицій щодо створення єдиного органу у сфері розслідування економічних злочинів.

Емпіричну основу дослідження сформували норми Конституції України, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України, інших актів кримінального, адміністративного, фінансового тощо законодавства України, яким регулюються відносини розслідування підприємницьких злочинів.

Наукова новизна положень ВКР полягає у наданих пропозиціях щодо удосконалення правового механізму розслідування підприємницьких злочинів (планування та здійснення слідчих дій; систематизація видів підприємницьких злочинів та створення єдиного органу їх розслідування).

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання висновків і рекомендацій ВКР при удосконаленні кримінального та кримінально-процесуального законодавства у частині розслідування злочинів у сфері підприємництва.

Апробація результатів роботи здійснена у науковій статті «Підготовчі заходи до розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності», яка опублікована у науковому збірнику студентських робіт (КНТЕУ, 2020).

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, що поєднують шість підрозділів, шести пунктів загальних висновків, списку 72 використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 57 сторінок, з них обсяг основного тексту – 50 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Злочини у сфері підприємництва та кримінальна відповідальність як засіб покарання такої протиправної діяльності

Підприємництво поступово стає природною складовою діяльності українського суспільства та економіки держави на шляху просування до ринкових реформ і методів господарювання. Для багатьох громадян України підприємництво стало основним видом роботи або формою вторинної зайнятості. Формування ринкового механізму держави є багатограним і складним завданням, пов'язаним із національною специфікою правового регулювання відносин підприємництва, певними історико-правовими традиціями, матеріальними і соціальними передумовами правомірності діяльності чи вчинення кримінальних проступків.

Підприємництво, без сумніву, відіграє визначальну роль у реалізації завдань перехідного періоду формування ринкової економіки. Виходячи з цього, формування ринкової системи (як основи комерційної діяльності) в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. При цьому успішна трансформація адміністративно-командної економіки в соціально-спрямовану ринкову можлива лише при регулюванні державою правомірної діяльності підприємців, а також вироблених законодавцем засобів протидії неправомірній (злочинній) підприємницькій ініціативі.

В Україні поширеним визначенням підприємництва є поняття, прописане у Господарському кодексі України (надалі – ГК України), а саме: підприємництво – це господарська діяльність, що здійснюється для

досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку [13].

Аналіз визначених у чинному вітчизняному законодавстві окремих ознак підприємницької діяльності (економічна і господарська свобода у виборі сфери, методів, часу, місця здійснення такої діяльності; самостійність у прийнятті рішень; здійснюється на власний ризик і під певну особисту майнову відповідальність тощо [13]), а також стану суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні дає підстави дійти до узагальнення щодо причин неправомірної діяльності окремих підприємців. Адже, у сучасних умовах підприємництво містить в собі ще й економічну (матеріальну) основу: отримання надприбутку через неправомірну діяльність на ринку.

Тобто, підприємництво є певною системою життєдіяльності суспільства, основу якої становлять демократичні форми їх економічної діяльності, забезпечення права ініціативи у виборі сфери, форм, методів господарювання, економічної, організаційної і технічної творчості та новаторства [16, с.7].

Криміналізацію підприємництва формує наразі активна незаконна участь у підприємницькій діяльності держави (її відповідних органів: міністерств, комітетів, управлінь), яка не може бути суб'єктом ринкових відносин, а повинна здійснювати регулюючу і контрольну функції підприємницької діяльності в країні.

В нашій країні не дозволяється займатися підприємницькою діяльністю таким категоріям громадян: військовослужбовцям, службовим особам органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного нотаріату, а також органів державної влади і управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємницьких структур. Забороняється також займатися підприємництвом тим категоріям громадян, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші кримінальні злочини [21, с.6].

Отже, аналіз ситуації в Україні дає підстави зробити узагальнення про те, що розвиток підприємництва завжди відбувається у середовищі функціонування певної соціально-економічної системи. Саме тому для його безпосереднього відтворення необхідні певні передумови. Юридичні передумови підприємництва ґрунтуються на законодавчих та нормативних актах. Вони мають надати суб'єктам господарювання гарантії збереження і захисту власності, а також можливості здійснення підприємницької діяльності у межах закону.

Неправомірна поведінка будь-якого суб'єкта суспільно-економічних відносин є складним явищем, яке складається із значної кількості елементів. Саме тому, здійснюючи всебічний науково-практичний аналіз питання розслідування фактів криміналізації підприємницької діяльності, у даному теоретичному підрозділі нашої ВКР, хочемо максимально охопити весь спектр можливих кримінальних проявів у сфері підприємництва.

Отже, за визначенням О.М. Литвака «злочини у сфері підприємницької діяльності становлять велику суспільну небезпеку для економіки будь-якої держави, оскільки вони характеризуються складністю, підступністю, латентністю, поширеністю та різноманітними формами вияву» [34, с. 55]. Національний законодавець, намагаючись створити надійні перепони посяганням на відносини господарювання в державі, не тільки створив окремий розділ VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» в межах Особливої частини Кримінального кодексу України (надалі – КК України) 2001 р. (статті 199-233) [31], а й вніс згодом до нього низку важливих змін і доповнень [47; 50].

Надамо загальну характеристику злочинам у сфері підприємницької діяльності. Визначимо, що такі злочини – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на систему господарювання, заподіюючи шкоду суспільним відносинам, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг [65, с. 113].

Родовим об'єктом цих злочинів є підприємницька (господарська) діяльність, тобто врегульовані державою відносини між членами суспільства щодо виробництва та реалізації товарів, продукції різного призначення, виконання робіт та надання послуг, які складають систему господарювання. Безпосередній об'єкт аналізованих злочинів – конкретні суспільні відносини, що складаються у певній сфері підприємницької діяльності. Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами злочинів у сфері господарської діяльності можуть бути життя та здоров'я особи, її психічна недоторканність, власність, право інтелектуальної власності, права споживачів, тощо.

Переважна кількість злочинів у сфері підприємницької діяльності мають свій предмет. Згідно КК України предметами розглядуваних злочинів можуть бути: 1) підроблені національна та іноземна валюта, державні цінні папери, білети державної лотереї (ст. 199); 2) документи на переказ грошових коштів, платіжні картки, інші засоби доступу до банківських рахунків (ст. 200); 3) алкогольні напої, тютюнові вироби, інші підакцизні товари (ст. 204); бюджетні кошти (ст. 210); грошові кошти у формі податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять до системи оподаткування та введені в установленому законом порядку (ст. 212).

З об'єктивної сторони більшість злочинів у сфері підприємницької діяльності вчиняються як дія (наприклад, фіктивне підприємництво, протидія законній господарській діяльності, незаконне відкриття чи використання за межами України валютних рахунків, контрабанда, комерційне шпигунство тощо). Деякі злочини можуть виявлятися в бездіяльності (ухилення від повернення виручки в іноземній валюті, ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів тощо).

Велику частину злочинів у сфері господарської діяльності складають злочини з формальними складами (наприклад, статті 199, 200, 201, 204, КК України). Деякі зі злочинів у сфері господарювання мають матеріальні склади (наприклад, стаття 219 КК України [31]).

На кваліфікацію злочинів, передбачених розділом VII Особливої частини КК України, може впливати спосіб (наприклад, протидія законній господарській діяльності, протидія законній господарській діяльності, поєднана з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, – ст. 206), місце (митний кордон України – ст. 201) вчинення діяння тощо.

Більшість диспозицій статей, у яких встановлюється відповідальність за підприємницькі злочини, бланкетні, тобто відсилають для встановлення змісту ознак протиправних діянь до інших нормативних актів у підприємницькій, банківській, митній, податковій, валютній сферах, які не є кримінальними законами (стаття 210 КК України).

Суб'єктами злочинів у сфері підприємницької діяльності можуть бути фізичні осудні особи, що досягли 16-річного віку. На підставі прямої вказівки закону суб'єктом деяких із цих злочинів може бути спеціальний суб'єкт (службова особа, платник податків, засновник або власник суб'єкта господарської діяльності та ін.) [31].

Суб'єктивна сторона злочинів, які вчиняються у сфері підприємницької діяльності характеризується тільки умисною формою вини. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони деяких складів є наявність мотиву (наприклад, відповідальність за розголошення комерційної таємниці настає тільки, якщо це діяння вчинено з корисливих або інших особистих мотивів) і мети (наприклад, умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, утворюють склад злочину за наявності спеціальної мети – розголошення чи іншого використання цих відомостей).

Щодо класифікації злочинів у сфері підприємницької діяльності, то в юридичній літературі запропоновано та обґрунтовано численні її варіанти [30; 38; 65; 70]. Відсутність єдності в підходах щодо класифікації таких злочинів зумовлюється переважно специфікою їхніх безпосередніх об'єктів, які можуть стосуватися різних суспільних відносин одночасно. Наприклад, незаконне використання товарного знака (ст. 229) є злочином у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів

господарювання, водночас є підстави розглядати цей злочин як посягання на сферу обслуговування споживачів [65, с.91].

Зважаючи на проведений вище аналіз системного формування та класифікації злочинів у сфері підприємницької діяльності. Вважаємо, що така класифікація має бути здійснена з певними уточненнями щодо конкретних видів посягань. Зокрема, залежно від безпосереднього об'єкта посягання, всі злочини, що вчиняються у сфері підприємництва, можуть бути об'єднані у такі групи: 1) злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (наприклад, статті 199, 200, 201, 204, 210, 211, 212, 216); 2) злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності суб'єктів господарювання (статті 203-1, 205-1, 206, 209, 209-1, 213, 229, 231 і 232); 3) злочини у сфері банкрутства (статті 218-1, 219); 4) злочини у сфері використання фінансових ресурсів і обігу цінних паперів (статті 222-224); 4) злочини у сфері обслуговування споживачів (стаття 227); 5) злочини у сфері приватизації державного та комунального майна (статті 233) КК України [38, с. 78–80].

Отже, кримінально-правовий аналіз окремих, проте найтипівіших на сучасному етапі суспільно-економічного розвитку нашої держави та суспільства, видів злочинів дає підстави стверджувати наступне. Злочини у сфері підприємницької діяльності – це умисні діяння, що заподіюють шкоду суспільним відносинам, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт та послуг. Сучасна криміногенна ситуація у галузі підприємництва сформувалася по причині відсутності чіткої системи контролю та протидії з боку держави за неправомірними доходами та недостатністю міри впливу від заходів кримінальної відповідальності.

Кримінальна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, яка встановлюється державою в кримінальному праві і настає за протиправні діяння людини, які були нею вчинені умисно або з необережності. Характерними ознаками кримінальної відповідальності є її зв'язок лише зі спеціальним видом правопорушення – злочином, а також та

обов'язок особи відповідати перед державою за скоєння цього злочину лише у відповідності з законом і лише за вироком суду.

Підставою до кримінальної відповідальності є наявність передбачених кримінальним правом об'єктивних (об'єкт, предмет, діяння, наслідки та причинний зв'язок) і суб'єктивних (суб'єкт, вина, мотив та мета) ознак, які характеризують певне суспільне небезпечне діяння як злочин. Сукупність таких ознак має назву «склад злочину», який визначається диспозицією певної статті Особливої частини та положеннями Загальної частини КК України [18, с. 135].

На нашу думку, доцільно визначати види кримінальної відповідальності у сфері підприємництва за запропонованим нами вище розподілом на групи підприємницьких злочинів. Численність вищевказаних груп злочинів можна пояснити різним характером та неоднорідністю посягань. У цілому наведену класифікацію можна вважати оптимальною, такою, що ґрунтується на чинному кримінальному законодавстві і дозволяє показати специфіку кожної із виділених груп злочинних посягань. Що стосується покарання за вказані злочини, то спектр їх доволі широкий – від штрафів до позбавлення волі з конфіскацією майна [31].

На підставі проведених досліджень зазначаємо, що злочини у сфері підприємницької діяльності доцільно розділити на три основних групи: шкода інтересам держави; порушення прав громадян; шкода іншим господарюючим суб'єктам. Залежно від суспільної небезпеки необхідно застосовувати адекватний від кримінальної відповідальності – відшкодування шкоди, спричиненої неправомірним діянням. З метою стимулювання надходжень до бюджету, збереження робочих місць та забезпечення інших соціально важливих основ державності необхідним є дослідження правових засад ефективності розслідування таких злочинів.

1.2. Планування розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності

Злочинність у сфері економічних відносин й надалі є чинником негативного впливу на розвиток держави. Сучасні економічні злочини характеризуються складними та витонченими способами і методами їх скоєння, тому однією із головних проблем залишається підвищення професіоналізму й авторитету слідчих підрозділів. Її вирішення полягає у забезпеченні слідчих підрозділів висококваліфікованими кадрами, які мають відповідати вимогам сьогодення і бути спроможними на професійному рівні виконувати завдання з розслідування злочинів.

Методика розслідування підприємницьких злочинів містить вказівки організаційного характеру, перш за все з тих питань, які тісно пов'язані із загальними методичними вказівками щодо розслідування загалом. На наш погляд, проблеми організації з планування розслідування злочину як окремої та важливої частини методики їх розслідування та впливу на цей процес виходить на перший план як ключовий елемент у побудові якісної загальної моделі розслідування злочинів у сфері економіки.

Норми кримінального процесуального права, що регламентують порядок здійснення кримінального провадження, впливають на зміст окремих криміналістичних методик розслідування. Прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) [32], внесено суттєві зміни до слідчих (розшукових) дій. Зокрема, поява негласних слідчих (розшукових) дій вплинула на розвиток і вдосконалення криміналістичної методики. Звернемо увагу на те, що проведення процесуальних дій в режимі відеоконференції забезпечують оперативність судового провадження, безпеку осіб-учасників кримінального провадження тощо. Усе це знаходить своє відображення в рекомендаціях та структурі окремих методик розслідування.

Із наведеного можна стверджувати, що практика організаційних засад розслідування злочинів, на основі прийнятих правових норм, потребує розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації планування і тактики проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні економічних злочинів.

Досліджуючи зазначене у заголовку підрозділу питання, на нашу думку, доцільно в історичному розрізі дослідити планування, як окрему та важливу частину діяльності слідчого щодо розслідування злочинів, завжди була невіддільною частиною його наукової організації праці та постійно привертала увагу і практиків, і теоретиків.

Отже, ще на початку ХХ століття видатний вчений-криміналіст С.А. Голунський у своїх роботах наголошував на важливості ролі, яку відіграє планування у розслідуванні злочинів. Науковець пропонував слідчому створювати окремі плани складних справ з позначенням необхідних дій та їх виконанням. Також він сформулював основні цілі, умови та принципи планування розслідування і виклав вказівки щодо особливостей планування при розслідуванні різних категорій кримінальних справ і на різних етапах розслідування [12, с. 65].

У першій половині ХХ століття питання планування розслідування злочинів отримало подальший розвиток у криміналістичній науці. Зокрема, Т. М. Арзуманян виклав принципи планування, до яких він зарахував динамічність, гнучкість і реальність. Він визначив версію як засноване на фактах припущення слідчого, дослідження якого може забезпечити розкриття злочину та викриття злочинця [67, с. 75]. П. І. Тарасов-Родіонов, розглядаючи версії як елемент планування розслідування, класифікував їх на версії: 1) за суттю злочинної події та характеру злочину; 2) за способом і обставинами вчинення злочину; 3) за особами, які вчинили злочини; 4) за характером провини та з мотивів скоєння злочину [69, с. 43]. І. М. Лузгін визначив поняття та основні принципи планування розслідування та

теоретично розробив проблеми планування розслідування за порушеними кримінальними справами за матеріалами підрозділів дізнання [67, с. 81].

Сучасні вітчизняні дослідники, зокрема В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв, визначають планування як складний розумовий процес, сутність якого полягає у визначенні напрямів та завдань розслідування, способів та засобів їх досягнення за раціональних витрат часу, сил і засобів для вирішення завдань за його допомогою [23, с. 118].

Здійснені авторські дослідження дають підстави зазначити, що розслідувати злочини у сфері підприємництва досить складно, оскільки такі злочини є різними за своєю сутністю, а єдиної методики їх розслідування неможливо створити. Однак, подібність за низкою ознак, істотних з погляду методики розслідування, дозволяє розглядати їх усіх як криміналістично однорідну групу злочинів. Адже, в основі планування розслідування підприємницьких злочинів перебувають «злочинні технології збагачення, що означає вчинення організованими групами комплексів взаємопов'язаних злочинів з використанням легальних форм господарської діяльності, та використання підприємства як засобу злочину» [25, с. 77].

Розслідування як складний пізнавальний процес, що спрямований на з'ясування слідчим обставин злочину, потребує чіткого планування. Обов'язковість планування у діяльності органів досудового розслідування передбачена в інструктивних матеріалах з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, згідно з положеннями якої слідчий планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасність виконання необхідних слідчих дій та негласних слідчих (розшукових) дій в усіх кримінальних провадженнях, у яких він проводить досудове розслідування [9, с. 222].

Необхідність криміналістичного забезпечення розслідування окремих видів злочинів у сфері підприємництва є одним із пріоритетних напрямів розвитку науки криміналістики. Це обумовлено тим, що саме у криміналістичній методиці, як в особливому розділі цієї науки, аналізується

накопичений досвід слідства, відшукуються найефективніші прийоми та методи ведення розслідування певних категорій кримінальних проваджень. Розроблені наукою криміналістичні рекомендації стають найважливішим інструментарієм слідчого – своєрідним алгоритмом дій у типових слідчих ситуаціях на основі складеного плану [11, с. 55].

Звернемося до більш детального аналізу окремих категорій за проблематикою дослідження та зазначимо, що план – (від лат. *planum* – площина), попередньо намічений порядок послідовності виконання програми шляхом здійснення роботи, проведення заходів [40, с. 1021]. У свою чергу, планувати – вносити до плану якісь роботи, передбачити налагодження чогось [41, с. 88].

Відомий науковець у галузі кримінального права та кримінології А.А. Смирнов визначає план розслідування як систему організаційних процесуальних і тактичних рішень, які передбачають порядок, терміни, способи, засоби конкретних виконавців процесуальних і не процесуальних дій [64, с. 67].

Отже, на підставі викладеного вище, узагальнимо, що планування розслідування – це складна розумова діяльність слідчого, результатом якої є план розслідування, що містить програму роботи з встановлення обставин скоєння злочину. План розслідування складається на основі ретельного вивчення усієї сукупності фактичних даних про конкретний факт незаконної підприємницької діяльності, які має в розпорядженні слідчий до часу його складання. Він створюється також з урахуванням спеціальних пізнань, професійного досвіду та уяви слідчого, а також його уявлень про характер кримінальної події і шляхи встановлення істини. План розслідування у кримінальному провадженні має бути ретельно продуманий. Намічені планом слідчі (розшукові) дії повинні відображати тактичний задум слідчого, внутрішню логіку слідства. Це означає, що план має передбачати найраціональніше поєднання і послідовність слідчих (розшукових) дій зі встановлення і перевірки доказів.

Звичайно, відразу і на увесь період слідства запланувати таку систему дій неможливо, оскільки не можна заздалегідь передбачити, які відомості будуть отримані під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така система дій досягається у плануванні слідства на окремих етапах розслідування і у міру отримання інформації про подію, що розслідується.

Залежно від цього розрізняють планування на початковому етапі розслідування та подальше планування. Основні документи, які полегшують планування розслідування злочинів у сфері економіки, бувають декількох видів. Найпоширеніші схеми зв'язків і так звані аналітичні довідки (оперативних підрозділів) та наявність отриманих документів під час оперативно-розшукового документування, а також матеріали, скеровані державними контролюючими органами до слідчих підрозділів. До другого блоку матеріалів належать документи, які використовуються у підприємницькій діяльності, різновиди підроблених документів у структурі механізму вчинення предикатних економічних злочинів та їхня кримінально-правова кваліфікація. Організація планування розслідування злочинів передбачає оптимізацію праці слідчого, організацію взаємодії групи слідчих з оперативними підрозділами та іншими службами правоохоронних органів, а також деякі інші питання діяльності органів розслідування [37, с. 56].

Значення планування розслідування визначається важливістю завдань, які можуть бути вирішені за його допомогою, зокрема: 1) визначення ефективних шляхів розслідування кримінальних правопорушень; 2) забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення; 3) своєчасне та результативне застосування процесуальних, організаційно-технічних, технікокриміналістичних заходів з урахуванням особливостей кожного провадження; 4) забезпечення найефективнішого поєднання всіх можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для досягнення поставлених завдань; 5) сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування, інших правоохоронних підрозділів та ін. [30, с. 118].

Спільними рисами у розслідуванні злочинів у сфері підприємницької діяльності є використання спеціальних знань, яке здійснюється через:

- 1) залучення спеціалістів для участі в процесуальній та іншій діяльності;
- 2) проведення судових експертиз; ревізій фінансово-господарської діяльності;
- 3) одержання довідок та консультацій у знавців;
- 4) витребування та використання документів, які складаються такими особами, під час їхньої службової діяльності;
- 5) допиту спеціалістів як свідків або судових експертів, якщо вони брали участь у проведенні судових експертиз.

Під час розслідування економічних злочинів спеціалісти залучаються до участі в слідчих (розшукових) діях у випадках: а) відсутності у слідчого спеціальних знань і навичок, необхідних для кваліфікованої підготовки та проведення слідчої (розшукової) дії; б) недостатнього оволодіння слідчим прийомами та засобами швидкого і якісного виконання певної роботи, що вимагає спеціальних знань; в) необхідності з етичних чи тактичних міркувань доручити виконання певних дій саме спеціалістові; г) одночасному застосуванні декількох засобів криміналістичної техніки [26, с. 44].

Планування проведення ревізій є обов'язком слідчого за всіма злочинами, пов'язаних з бюджетними коштами, шахрайствами з фінансовими ресурсами та ін., як форма документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності; спосіб документального викриття нестач, розтрат, привласнень чи крадіжок коштів і матеріальних цінностей, запобігання фінансовим зловживанням.

У розслідуванні підприємницьких злочинів можуть призначатися такі експертизи: 1) технікокриміналістична експертиза документів – для встановлення технічних засобів їх виготовлення, ототожнення підписів службових осіб та відбитків печатей та штампів бюджетної організації; 2) почеркознавча експертиза – для визначення підробок угод і додатків до них, різноманітних актів, платіжних відомостей, товарних та товарно-транспортних накладних; 3) економічна експертиза – для встановлення

фінансово-господарського стану одержувача бюджетних коштів; 4) будівельнотехнічна – для точного й достовірного визначення якості будівельних і ремонтних робіт, виконаних на всіх етапах будівництва, їхня відповідність будівельним нормам і договорам, а також якість і кількість використаних будівельних матеріалів та їхня відповідність вказаній будівельно-монтажній документації [19, с. 283–284].

Проведене дослідження та опрацювання емпіричного матеріалу дало нам змогу сформулювати такі напрями організації планування досудового розслідування злочинів у сфері господарювання: 1) вивчення, опрацювання та систематизація всього обсягу інформації, що є в розпорядженні у слідчого; 2) визначення тактичних та стратегічних цілей розслідування на кожний період висунення нових версій; 3) визначення слідчих (розшукових) дій, організаційних заходів та матеріальних витрат слідчого щодо отримання, дослідження та закріплення доказової інформації; 4) визначення можливостей осіб та органів, що взаємодіють зі слідчим щодо отримання, дослідження і закріплення доказової інформації; 5) визначення видів та послідовності слідчих (розшукових) дій, застосування тактичних комбінацій та інших заходів, на підставі динамічно змінюваної слідчої ситуації, та закріплення їх у відповідних процесуальних актах; 6) створення організаційної слідчо-оперативної моделі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження [19, с. 289].

Як висновок уданому підрозділі ВКР зазначимо, що планування розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності дає змогу: а) надати діяльності, що планується, цілеспрямованого характеру, зосередити увагу на найважливіших проблемах; б) своєчасно вирішити найактуальніші завдання; визначити шляхи і засоби досягнення поставленої мети; в) підвищити ефективність використання сил і засобів; г) оптимізувати взаємодію; д) раціоналізувати використання робочого часу; е) забезпечити ефективний контроль.

1.3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері підприємницької діяльності

Складність та специфічність злочинів, а також організація та здійснення розслідування таких злочинів, які вчиняють суб'єкти підприємництва, частково охарактеризовані у попередніх підрозділах ВКР. З огляду на складність правового регулювання даної комплексної проблематики, розглянемо специфіку проведення окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації, що стосується незаконної діяльності суб'єктів підприємств.

Отже, розслідування зазначених вище злочинів відбувається за допомогою передбачених законом кримінально-процесуальних засобів з'ясування обставин злочинної діяльності. До них належать, насамперед, слідчі (розшукові) дії, що проводяться з метою «збирання, дослідження, оцінки й використання доказів з огляду на приписи процесуального законодавства уповноваженими службовими особами» [15, с. 66].

Проведений аналіз емпіричного та статистичного матеріалу вказує на існування ряду проблем практичного характеру, які мають свою специфіку як з точки зору вчинення, так з точки зору розкриття та розслідування зазначених злочинів. Суттєві особливості здійснення досудового слідства у справі про злочинні посягання у сфері господарювання пов'язані як з механізмом їх вчинення, так і з предметом доказування, котрий, серед іншого, зумовлений складом цих злочинів. Тому виникає необхідність дослідження особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, які вчиняються у сфері господарської діяльності.

До слідчих (розшукових) дій, організаційні й тактичні особливості яких мають суттєве значення для розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності, слід віднести такі: обшук, тимчасовий доступ до речей і документів (з метою їх вилучення – виїмки), слідчий огляд документів [6, 99].

Огляд документів, у тому числі у справах про досліджувані нами злочини економічної спрямованості, детально розглянуто в криміналістичній літературі [1; 6; 15; 28], тому варто зупинитися лише на деяких основних моментах.

Отже, при затриманні у підозрюваних можуть бути вилучені документи, які посвідчують особу, право власності, цінні папери, товаро-супровідні документи і т.п. В процесі їх огляду слідчому доцільно з'ясувати питання про наявність зв'язку між інформацією, що міститься в документі, і вчиненою злочинною діяльністю. Для цього необхідно перевірити наявність логічної відповідності усіх реквізитів між собою, оцінити реальну можливість перебігу подій (процесів, зазначених у документі). Під час огляду слід звернути увагу на почерк у різних частинах документа або різних документах, підписи від імені різних осіб.

Окрім зазначеного, в процесі огляду може виконуватися арифметична перевірка цифрових записів документа. Якщо затримано особу, яка здійснює свою діяльність під прикриттям реальної чи уявної фірми, то огляду підлягають також документи, що визначають статус організації з оподаткування, за формою власності, видом і об'ємом майнової та фінансової відповідальності, документи, що дають право на певні види діяльності.

Вилучені щоденники, записні книжки, службові, дружні записки, записи так званої «чорної бухгалтерії», документи з позначками доцільно оглядати, роблячи в присутності затриманої особи акцент на відображених у них значущих для злочинної діяльності або його особи обставин. Закон не забороняє під час огляду звертатися за поясненнями до осіб, які беруть у ньому участь (в даному випадку до підозрюваного). Хоча процесуальна форма протоколу огляду не дає змоги фіксувати такі пояснення, але значимість їх для викриття висока, оскільки в такий спосіб демонструється обізнаність слідчого про обставини злочину і створюється перебільшене уявлення у підозрюваного про межі такої обізнаності.

Під час огляду слід застосовувати фотоапарат для фіксування документів за правилами криміналістичної фотографії або відеозапис. Необхідність у застосуванні додаткових засобів фіксації виникає у зв'язку з тим, що викладення у протоколі огляду повного тексту документів потребує практично неможливого через невідповідні витрати людських ресурсів і часу. Тому в протоколі огляду зазвичай вказується найменування документа, дата його складання, тип і формат паперового носія, барвник, яким зроблено записи, і техніка їх виконання. Сам зміст передається першою та останньою фразами. Застосування додаткових засобів фіксації дозволяє зафіксувати повний зміст документа. Документи відіграють головну роль у розслідуванні злочинів у сфері підприємницької діяльності, оскільки в них знаходиться відображення вся легальна та нелегальна фінансова діяльність організацій та підприємців.

Слід також звернути увагу на той факт, що своєчасні та якісно проведені обшук і виїмка є гарантією успішного розслідування. Виїмка проводиться з метою вилучення офіційних документів, що знаходяться в секретаріаті, архівах, бухгалтерії і в керівника підприємства, а також у контрагентів, у банках та інших фінансовокредитних установах. Виїмка бухгалтерської документації є складною і трудомісткою слідчою дією.

Для її успішного проведення слідчий в процесі підготовки повинен визначити: 1) в яких підприємствах, установах та організаціях буде проведена виїмка; 2) в який час вона повинна бути проведена, зважаючи на режим роботи підприємства і передбачуваної тривалості самої виїмки; 3) які документи повинні бути вилучені [38, с. 34].

Вивчення слідчої і судової практики дозволяє автору даної ВКР зробити висновок, що в першу чергу повинні бути вилучені: реєстраційні документи організації (установчий договір, статут, протокол загальних зборів, свідоцтво про реєстрацію); документи бухгалтерського обліку та звітності (бухгалтерські книги, регістри, звіти і баланси); накази, розпорядження, службове листування, договори, книга обліку та видачі

довіреностей; документи обліку операцій по розрахункових рахунках (платіжні вимоги та доручення, картка зі зразками підписів осіб, наділених правом підписання грошових документів, і відбитком печатки організації, банківські виписки); первинні касові документи (касові ордери, касова книга); транспортні та приймально-здавальні документи (товарно-транспортні накладні, рахунки-фактури); документи складського обліку.

Досліджуючи особливості розслідування злочинів про ухилення від оподаткування, В Саєнко зазначає про необхідність вжиття заходів до вилучення документів, зазначених в акті податкової перевірки та застерігає, що податкові інспектори беруть до уваги лише ті документи, які відповідають усім встановленим вимогам та наголошує на необхідності проведення виїмки всіх документів, що належать до періоду, зазначеного в акті податкової перевірки [60, с. 45–46].

Важливим для успішного проведення слідчих дій щодо розслідування злочину у сфері підприємницької діяльності, на думку Ю.М. Черноуса є той факт, яке приміщення фактично займає юридична чи фізична особа. При цьому необхідно отримати відомості про те, чи використовуються в документообігу комп'ютерна техніка [72, с. 10].

Важливою особливістю проведення розслідування є залучення співробітників поліції та понятих для проведення виїмки документів та товаро-матеріальних цінностей. Оскільки документи можуть перебувати в різних відділах і підрозділах підприємства, установи та організації, доцільно сформувати групи з оперуповноваженого і двох понятих за кількістю приміщень, де буде проводитися виїмка. Це дозволить не тільки скоротити час проведення слідчої дії та обсяг роботи, що припадає на кожного оперуповноваженого, але і якісно оформити протокол виїмки.

Основними завданнями обшуку у справах про злочини, що здійснюються у сфері підприємництва Є.Л. Стрельцов визначає: 1) виявлення і вилучення засобів і предметів злочинної діяльності (підпільно виготовленої продукції, сировини й устаткування, підзвітних документів, печаток,

відчуженого майна тощо); 2) відшукання і вилучення слідів, а також інших предметів, що мають значення для справи (бланки незаповнених документів, різні записи про розрахунки з клієнтами, щоденники, перекидні календарі, переписка, що свідчать про зв'язки злочинця, рецепти, інструкції з виготовлення фальсифікованої продукції, креслення обладнання та ін.); 3) відшукання і вилучення грошових коштів, цінностей та майна, отриманих від заняття незаконним бізнесом; 4) виявлення і опис майна і цінностей з метою забезпечення відшкодування збитків [66, с. 44].

Важливе значення має проведення особистого обшуку, обшуку за місцем проживання, роботи, постійного проведення часу підозрюваних, їх знайомих і родичів. Особистий обшук, як правило, проводиться одночасно із затриманням. Метою даного виду обшуку є виявлення і вилучення у підозрюваного грошей і цінностей, отриманих за реалізацію продукції, різноманітних документів (накладні, рахунки-фактури, квитанції тощо), записок з адресами співучасників та інших предметів. При цьому важливо не дати можливості обшукуваному непомітно викинути зазначені предмети, а якщо такі спроби ним були зроблені, то це необхідно відобразити в протоколі. Потрібно ретельно оглянути не тільки місце, де були затримані на місці злочину злочинці, а й шлях їх слідування до місця особистого обшуку, транспортний засіб, яким вони були доставлені.

Загальна тактика проведення особистого обшуку та обшуку в приміщеннях не має яких-небудь характерних особливостей і описана в криміналістичній літературі. Враховуючи відомості криміналістичної характеристики даної злочинної діяльності, а саме складну структуру злочинних груп, що займаються незаконним бізнесом, необхідно керуватись тактичними рекомендаціями з проведення групових обшуків [6, с. 23], що на практиці не завжди реалізується.

Наведемо статистичні дані за проблематикою дослідження. Так, обшук одночасно у всіх співучасників у кримінальних справах про злочини, вчинені у сфері господарської діяльності, проводився тільки у 22% випадків; в 26,5%

проводився по черзі у причетних до справи осіб. У решті випадків – лише в окремих членів групи (51,5%). Є недоліки й при формуванні складу слідчо-оперативної групи. Так, у більшості випадків (62%) обшук проводився одним оперуповноваженим, у 27% – слідчим, і тільки в 11% випадків – слідчооперативною групою, склад якої обмежувався участю слідчого і оперуповноважених [57].

В процесі дослідження не виявлено фактів залучення до проведення обшуку експертів-криміналістів, кінологів, різних фахівців. Якщо під час виїмки зазвичай проводиться вилучення лише офіційних документів, то в процесі обшуку необхідно вжити заходів до відшукування і вилучення: чернеток розрахунків витрат, доходів, податків; розписок в отриманні грошей, товарів, продукції; записок і листів, у яких порушуються питання, що стосуються комерційної діяльності; договорів з контрагентами; чорнових записів про кількість виготовленої продукції, кількості фактично відвантаженої продукції, про взаємні готівкові і безготівкові розрахунки, не відображені в документах і т.п.; перших варіантів податкових декларацій бухгалтерської звітності, в яких були правильно відображені дані про об'єкти оподаткування і суми податків, що підлягають перерахуванню до бюджетів; викрадених справжніх платіжних документів і банківських виписок; гарантійних листів про оплату товарів, робіт, послуг; вирваних аркушів з документів аналітичного обліку; магнітофонних записів розмов з партнерами по комерційній діяльності; обладнання, що використовується для виготовлення неврахованої продукції, самої неврахованої продукції, виручки від її реалізації, неврахованих документів; тари від продукції; книг продажів, покупок, контрольних касових стрічок; запасних касових апаратів, не відображених у балансі організації; записників, у тому числі електронних; нормативних документів з позначками в тексті й на полях, які можуть свідчити про обізнаність певних осіб про порядок здійснення певного виду діяльності, нормативному порядку обліку об'єктів оподаткування [42, с. 19].

Підготовка до обшуку включає в себе ті ж елементи, що і підготовка до виїмки. До початку обшуку обшукуваному повинні запропонувати добровільно видати предмети і документи, що цікавлять слідство. Однак і в тому випадку, коли обшукуваний добровільно видав будьякі предмети та документи, обшук повинен бути проведений у повному обсязі.

Слід пам'ятати, що у справах даної категорії суб'єктами злочину є особи, які мають вищу освіту, в тому числі юридичну. Будучи знайомими з процесуальною регламентацією цієї слідчої дії, вони можуть добровільно видати документи, що мають незначне доказове значення або не мають його зовсім, розраховуючи, що після цього обшук проводитися не буде, і найбільш цінні для слідства докази не будуть виявлені.

Отже, проведені дослідження дають підстави стверджувати про те, що особливо складним завданням у розслідуванні злочинів, вчинених у сфері підприємництва, є проведення обшуку та виїмки. Це зумовлено як місцем та умовами проведення цих слідчих (розшукових) дій (охоронювані службові приміщення, житло), так і правовим статусом об'єкта пошуку – комп'ютерної інформації, що нерідко належить до комерційної чи банківської таємниці або поштово-телеграфної кореспонденції. Дослідження документів, що мають доказове значення, здійснюється процесуальними засобами (огляд, експертиза, пред'явлення під час допиту, пред'явлення для впізнання), а також на етапі підготовки до процесуальних дій або після їх проведення, зокрема за участю спеціаліста. Ефективність проведення такої слідчої дії досягається завдяки застосуванню слідчим спеціальних методик: визначення призначення та встановлення походження документа; розшифрування незрозумілих фрагментів, позначень і термінів; з'ясування справжності документа; перевірки достовірності й належності зазначених у ньому відомостей.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ ГРУП ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Розслідування злочинів суб'єктів підприємництва у сфері кредитно-фінансової діяльності

В умовах формування ринкових відносин кредитно-фінансова діяльність є однією з найважливіших у сфері економіки. Особливу роль у цій діяльності відіграє одна з основних функцій банку – кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян. Крім банків, кредиторами можуть виступати інші кредитно-фінансові установи (фонди, асоціації, спілки тощо).

Банківська кредитна діяльність регулюється законодавчими актами, основним з яких є Закон України «Про банки і банківську діяльність»[49]. Маючи можливості позитивного впливу на розвиток економіки, кредитна система водночас відчуває на собі «негативний вплив нерегульованості певних правових положень, недоліків кредитно-фінансових технологій, документообігу, недостатнього професійного рівня працівників кредитної галузі, а також існування можливості зловживань як з боку працівників кредитно-фінансових установ, так і позичальників. Зазначені обставини загострюють криміногенну обстановку, сприяють зростанню злочинних посягань на кредитно-фінансові ресурси» [33, с. 44].

Проведені дослідження основних елементів криміналістичної характеристики кредитно-фінансових злочинів дає підстави виділити способи їх вчинення. Способи вчинення злочинів у кредитно-фінансовій сфері, що склалися в кримінальній практиці, можна класифікувати залежно від особи злочинця (кредитор, позичальник), який діє самостійно або у змові.

Розглянемо криміналістичну структуру злочину щодо посягання позичальника на фінансові ресурси кредитно-фінансових установ. Отже, суб'єкт підприємницької діяльності, який зареєстрований за місцем проживання та має документи на здійснення підприємницької діяльності, надає кредитно-фінансовій установі фіктивну інформацію (договір виконання робіт, послуг, постачання неіснуючим або фіктивно створеним суб'єктам господарювання; наданням фіктивних документів на майно, що віддається у заставу тощо) з метою одержання кредиту для його використання в підприємницькій діяльності: купівлі основних засобів, сировини, матеріалів, різноманітної продукції, інвестування тощо. Проте фактично здійснює розкрадання кредитних коштів, а з метою приховання злочину винні особи вдаються до фіктивного банкрутства, ліквідації, реорганізації підприємства тощо.

Іншим типовим прикладом привласнення кредитних ресурсів є одержання службовою особою державного підприємства, організації, установи законного пільгового грошового кредиту та використання його не за призначенням, а шляхом передачі під відсотки комерційній структурі з відповідними штрафними санкціями. Тобто використання кредиту в комерційному обігу шляхом переадресування коштів від такого кредиту певному контрагенту.

Розглянемо можливості злочинного посягання працівників кредитно-фінансових установ на фінансові ресурси, що зберігаються в цих установах на рахунках клієнтів. Тобто, службова особа кредитно-фінансової установи без повідомлення клієнта знімає кредитні кошти з його розрахункового рахунку і використовує їх в інтересах банку. Найчастіше ця операція відбувається, коли банк внаслідок невдалих фінансових операцій потрапляє в скрутне фінансове становище. Якщо виникає необхідність у перерахуванні коштів, працівники кредитно-фінансової установи вживають заходів щодо приховання зловживань: знімають грошові кошти в необхідній кількості з рахунку іншого клієнта або відтягують строк перерахування під приводом

того, що установа перебуває на картотеці, або вичерпано щоденну можливість перерахування коштів, або були неправильно оформлені платіжні документи тощо. Також можливе зняття службовими особами кредитно-фінансової установи без повідомлення клієнта кредитних коштів з його рахунку для використання в комерційному обігу шляхом: надання кредиту іншим підприємствам, організаціям, установам; надання фінансової допомоги тощо. У разі необхідності винні вживають заходів щодо приховання зловживань, аналогічні тим, що наведені у способі.

Досліджуючи дану проблематику М. І. Мельник та В. А. Клименко зазначають, що типовим для сьогодення способом посягання на кредитно-фінансові ресурси є злочинна змова представників кредитора та позичальника. Фактична реалізація такої незаконної дії здійснюється у спосіб, коли працівник кредитно-фінансової установи видає незаконний кредит позичальникові, з яким перебуває у змові. За допомогою кредитора відтягується строк повернення кредиту [26, с. 76].

Надавши аналіз внутрішньої структури злочину, звернемо увагу на те, що одним із важливих компонентів розслідування кредитно-фінансових злочинів є їх сліди-ознаки, що відображуються в діях, у сталих зв'язках між учасниками кредитних операцій і особливо в документах. У процесі розслідування такі сліди як факти створюються, а тому і виявляються у процесі розслідування, на стадіях: 1) видачі та одержання кредиту, 2) його використання та 3) повернення.

При розслідуванні таких типів злочинів (протиправна видача чи отримання кредиту) доцільно звертати увагу на наступні факти: 1) видача кредитів підприємствам, організаціям, що не передбачені як позичальники; 2) складання документів із завідомо фальшивими даними (інтелектуальна підробка); 3) наявність у документах слідів виправлень, підчисток, травлення тощо (матеріальна підробка); 4) надання неіснуючої адреси; 5) сприяння у наданні звичайного або пільгового кредиту; 6) позаслужбові зв'язки між позичальником та працівниками банку, які здійснюють фінансові,

управлінські та контрольні функції (надання кредиту, створення пільгових умов кредитування і повернення кредиту, послаблення контролюючих функцій); 7) нецільове надання кредиту.

При розслідуванні злочинів пов'язаних із неправомірним використанням кредиту позичальником доцільно звертати увагу на наступні факти: 1) нецільове використання кредиту і матеріальних цінностей позичальником; 2) демпінгові розрахунки з покупцями продукції, виконавцями робіт та послуг; 3) встановлення документів з фіктивними даними; 4) безтоварне оформлення документів: неопробування на склад товарно-матеріальних цінностей; 5) відсутність документації прийому-отримання поставленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг; 6) виявлення у позичальника листів, претензій на недопоставлену продукцію, кредиторську заборгованість; 7) використання необлікованих бланків суворої звітності і заміна їх іншими бланками; 8) завищення списання на видаток матеріальних цінностей під виглядом втрат на природні збитки, відходи, псування та інші втрати; 9) опробування неодержаних товарів; 10) складання фіктивних документів на списання малоцінних товарів на видаток; 11) нестача матеріальних цінностей; 12) встановлення підроблених підписів в актах на списання товарно-матеріальних цінностей.

Для успішного розслідування злочинів, що вчинюються суб'єктами кредитно-фінансової діяльності на стадії повернення кредиту позичальником необхідно звертати увагу на наступні факти: 1) заплутування звітності; 2) надсилання листів про неможливість повернення кредиту; 3) закриття офісу позичальником; 4) розпродаж майна позичальником; підготовка або від'їзд позичальника в іншу державу; 5) існування у звітних документах даних, що викривлюють дані про виконання позичальником зобов'язань щодо повернення кредиту.

Серед питань розслідування злочинів, що розглядаються, слід виокремити питання, які необхідно з'ясувати під час розслідування, та види документів, що містять інформацію про кредитні операції.

Важливим джерелом свідчень про вчинені кредитні операції є працівники кредитно-фінансових установ і представники позичальника. Працівники кредитної служби можуть дати певні свідчення, зокрема: хто і коли звернувся з проханням про надання кредиту; чи знайома ця особа з позичальником, в яких стосунках з ним перебуває; в яких стосунках перебуває керівництво кредитної установи з позичальником; чи здійснював хто-небудь з працівників кредитної установи протекцію у наданні кредиту; які документи були подані позичальником для одержання кредиту, хто безпосередньо працював з документами позичальника; які документи були надані для забезпечення кредиту; де знаходяться ці документи і хто має право доступу до них; хто приймав рішення про надання кредиту; куди були перераховані кредитні кошти; хто повинен здійснювати контроль за використанням кредиту і хто фактично його здійснював; які документи складаються кредитором для реєстрації наданого кредиту і контролю за ним; ким складаються і ведуться такі документи, де вони знаходяться і хто має право доступу до них; хто з працівників кредитної установи брав участь в інвентаризації предмета застави; коли були повернуті кредитні кошти; чи були свідчення про неплатоспроможність постачальника, гаранта; чи надходили свідчення про розпродаж майна позичальником, закриття офісу; ким, коли і які заходи вживалися для забезпечення кредиту; хто і коли готував претензійні документи в суд.

Позичальник може дати такі свідчення: хто і коли приймав рішення про необхідність одержання кредиту; хто і чому запропонував дану кредитну установу; чи пропонувались інші варіанти і ким; в яких стосунках з працівниками кредитної установи перебуває позичальник; які документи були надані для одержання кредиту і коли; чи існує власне майно і якою сумою воно оцінюється; які документи підтверджують право власності на майно і де вони знаходяться; умови їх зберігання; хто має до них доступ; яким майном забезпечувався кредит; документи на право власності на це майно; коли і ким була укладена кредитна угода; чи передбачалося

виконання укладеного договору; хто приймав рішення про використання кредиту; кому і коли були перераховані кредитні кошти; що (сировина, готова продукція, товари тощо) одержано, ким і за якими документами і де вони знаходяться; хто, коли і куди здійснював перевезення; відповідно до яких документів здійснювалося перевезення; де знаходяться перевезені предмети; хто, коли, відповідно до яких документів одержував продукцію (приймав виконані роботи, надані послуги); ким і коли оприбутковувалася продукція по бухгалтерії; якими документами і ким, коли оприбутковувалася продукція на складі, де знаходяться ці документи; яку продукцію одержували і в якій кількості; яку продукцію оприбутковували і в якій кількості; ким, куди (кому) і відповідно до яких документів здійснювався відпуск продукції; ким і коли було здійснене повернення кредиту.

Документи, що містять інформацію про кредитні операції, можна поділити на дві основні групи: 1) ті, що вилучаються під час вирішення питання про порушення кримінальної справи; 2) ті, що містять певну інформацію про кредитно-фінансові операції.

До *першої* групи належать: а) *документи, безпосередньо пов'язані зі злочинною подією*, у тому числі ті, що є предметом злочинного посягання (фальшиві документи, документи зі слідами виправлень, що приховують незаконні операції та ін.); б) *документи, що встановлюють певні обставини*, пов'язані з подіями, про які одержано повідомлення (статистична, аналітична та інша документація); в) *матеріали перевірок*, проведених державними контролюючими органами – акти ревізій, відомчих експертиз тощо.

До *другої* групи належать: а) *документи для відкриття розрахункового рахунку в банку*: установчі документи (статут, положення, установчий договір, рішення) надані банку; свідоцтво про реєстрацію позичальника; договір з позичальником про банківське обслуговування; копії карток зі зразками підписів керівника і бухгалтера; довідки про постанову на облік; довідка статистичного управління про присвоєння кодів; б) *документи позичальника, надані банку для одержання кредиту*: прохання про надання

кредиту із зазначенням суми, строку повернення і забезпечення його; коротка характеристика угоди, розрахунок економічної ефективності угоди; копія договору-контракту, для здійснення якого береться кредит; детальний розрахунок економічної ефективності угоди, для якої береться кредит; копії інших договорів та угод, пов'язаних з договором; бухгалтерські статистичні звіти; в) *документи і свідчення, що підтверджують забезпечення повернення кредиту і платоспроможність позичальника*: документи, що підтверджують право власності на земельні ділянки, обладнання; витяги з рахунків позичальника; бухгалтерські звіти; зобов'язання-поручительство погашення кредиту; договір застави; документи, що підтверджують право власності на заставлене майно; г) *документи про використання кредиту*: книга запису застав; повідомлення кредитної установи про передачу позичальником заставленого майна в оренду; витяги із розрахункового рахунку позичальника про наявність і рух грошових коштів; платіжне доручення на переведення грошових коштів; товаротранспортні документи на постачання продукції; договори тощо; г) *документи на повернення кредиту*: платіжне доручення позичальника про повернення боргу у розмірі кредиту та відсотків по ньому; лист про неспроможність виконання зобов'язань; претензія; рішення суду про визнання позичальника банкрутом [20, с. 56–57].

Як підсумок до даного підрозділу ВКР зазначимо, що суспільні наслідки злочинів у кредитно-фінансовій сфері проявляються у перешкоджанні правомірному здійсненню підприємницької діяльності. Матеріальні носії таких злочинів є документи, які міститимуть сліди про заховання злочину. Це означає, що доказова інформація, отримана з них, матиме ймовірний характер, тобто отримає статус непрямого доказу. Тому основними джерелами доказової інформації у процесі розслідування є так звані нематеріальні носії: суб'єкти злочину, свідки тощо. У зв'язку з цим під час розслідування значна увага повинна приділятися допитам підозрюваних (обвинувачених) співучасників злочину, потерпілих, свідків.

2.2. Особливості розслідування податкових злочинів

Основними причинами вчинення злочинів у сфері оподаткування є досить високі ставки всіх прямих і непрямих податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також занадто велика кількість: законодавчих актів і відомчих нормативних документів, що регулюються у сфері оподаткування та звітної документації, яку повинні надавати суб'єкти підприємництва в різні державні органи. На нашу думку. Доцільно традиційний перелік доповнити наявною ускладненою системою обліку фінансової звітності та податкового обліку здійснення підприємницької діяльності.

Здійснюючи криміналістичну характеристику такого виду злочинів, у першу чергу, слід вказати, що склад вказаного виду злочину визначений ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів). Об'єктом злочинного посягання цього виду є податкові відносини, що виникають у процесі економічної діяльності і покликані сприяти нормальному функціонуванню податкової системи держави [31].

Звертаючись до приписів нормативно-правового акту, що є базовим у системі оподаткування – Податкового кодексу України (надалі ПК України), зазначимо, що під податком, збором, іншим обов'язковим платежем (далі – податком) слід розуміти обов'язковий внесок до бюджету відповідного рівня або державного цільового фонду, що здійснюється платниками у порядку і на умовах, визначених законодавчими актами [43].

Як зазначає О.Амоша, об'єктами оподаткування є доходи (прибутки), додана вартість продукції (робіт, послуг), вартість продукції (робіт, послуг), майно юридичних і фізичних осіб та інші об'єкти, визначені законодавчими актами України [2, с. 15].

У відповідності до ПК України – податки, збори та обов'язкові платежі поділяються на загальнодержавні та місцеві. До загальнодержавних податків належать: 1) непрямі податки – податок на додану вартість, акцизний податок, мито; 2) прямі податки – податок на прибуток підприємства,

податок на доходи фізичних осіб тощо. Перелік місцевих податків і зборів визначений у ст. 9 ПК України [43].

Беручи до уваги позицію О.Ф. Андрійко зазначимо, що ухилення від сплати податків як корисливий злочин характеризується наявністю взаємопов'язаних ознак: а) діянням у вигляді ухилення від сплати податків; б) злочинними наслідками (спричинення шкоди державним інтересам у вигляді значних, великих та особливо великих збитків); в) наявністю прямого причинного зв'язку між діянням і наслідками, що настали [3, с. 44].

ПУ України та інші акти податкового законодавства визначають порядок і строки сплати відповідного податку. Зазначимо, що діяннями з ухилення від сплати податків є: 1) неподання податкових декларацій та розрахунків; 2) приховування об'єктів оподаткування; 3) заниження вартості об'єктів оподаткування тощо.

Неподання податкових декларацій характеризується тим, що службові особи суб'єкта підприємницької діяльності та фізичні особи у встановлений законом строк не подають до територіальних податкових органів відповідні податкові декларації та розрахунки, маючи на меті ухилення від нарахування чи сплати податків. Приховування об'єктів оподаткування виражається в тому, що посадові особи суб'єкта підприємницької діяльності та фізичні особи не сплачують податки та інші неподаткові платежі, які вони відповідно до чинного законодавства повинні були внести до бюджету. Заниження вартості об'єктів оподаткування характеризується частковою несплатою податків та неподаткових платежів.

Досліджуючи криміналістичні особливості розслідування злочинів у сфері ухилення від оподаткування суб'єктів підприємництва зазначимо, що на платників податків покладається також адміністративна відповідальність за правильне обчислення, своєчасність сплати податків і дотримання законодавства про оподаткування. Застосування заходів адміністративної відповідальності (декриміналізація) залежить від ступеня суспільної небезпеки і розміру спричинених матеріальних збитків. Кодекс України про

адміністративну відповідальність (надалі – КупАП) містить наступні статті: ст. 164-1 «Ухилення від подання декларації про доходи» тощо [15].

За ухилення від сплати податків до кримінальної відповідальності притягуються службові особи суб'єктів підприємницької діяльності (підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності), на які згідно із законодавством покладено обов'язок ведення бухгалтерського обліку та складання звітів про фінансово-господарську діяльність, подання податкових декларацій та інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків до бюджету (керівники підприємств, їх заступники, головні бухгалтери та виконуючі їх обов'язки). Суб'єктом злочину, що розглядається, можуть бути також фізичні особи.

У системі елементів криміналістичної характеристики слід виділити способи ухилення від сплати податків. У практиці розслідування і криміналістичних публікаціях визначилось понад п'ятдесят способів вчинення таких злочинів [4; 9; 25]. Однак, на нашу думку, вони недостатньо систематизовані за видами податків, суб'єктами злочину та іншими підставами, що дозволяють більш ефективно використовувати відомості про способи вчинення злочинів у їх розслідуванні.

Зазначимо, що за визначенням О.О. Дудорова, одним із основних критеріїв систематизації способів ухилення є особливості виду податку, пов'язаного з певною сферою діяльності, типовою обстановкою та умовами досягнення злочинного результату [14; с. 56]. Виходячи з цього критерію, способи ухилення від податків систематизуємо за чотирма групами.

I. Способи, загальні для всіх видів податків: 1) неподання або несвоєчасне подання податкових декларацій, розрахунків; 2) несплата чи неповна сплата податків; 3) проведення значної кількості операцій на велику суму з подальшою ліквідацією підприємства без сплати податків; 4) вчинення розрахунків щодо господарських операцій через додатково відкриті рахунки.

II. Способи приховування валового доходу: 1) невключення до оподаткованого обігу окремих операцій; 2) проплата однією організацією за іншу в рахунок взаємних вимог; 3) оформлення фіктивних документів про передачу товару на зберігання або повернення прийнятого на реалізацію товару; 4) завищення даних про ціну придбаного товару; 5) порушення вимог щодо здійснення касових операцій.

III. Способи ухилення від сплати прямих податків: 1) завищення витрат, віднесених на собівартість товарів (робіт, послуг); 2) невключення до обсягу оподаткованого прибутку товарного, комерційного, фінансового кредиту; коштів, отриманих від здачі майна в оренду тощо; 4) внесення до звітності завищених даних про частку іноземного капіталу (інвестицій) в статутному фонді підприємств з іноземними інвестиціями.

IV. Інші види податків: 1) завищення на підприємстві кількості певної категорії працівників, які користуються податковими пільгами; 2) невключення до штатного розкладу фактично працюючих на підприємстві осіб; 3) продаж алкогольних напоїв та тютюнових виробів без марок акцизного податку; 4) фальсифікація митних декларацій імпортерами-платниками акцизного податку тощо.

Надавши коротку характеристику видам злочинних діянь. Які можуть здійснювати суб'єкти підприємництва, беручи участь у податкових правовідносинах, звернемо увагу на механізм та особливості розслідування податково-підприємницьких злочинів.

Отже, під час розслідування ухилень від сплати податків необхідно встановити ряд обставин, а саме: 1) факт ухилення від сплати податків; 2) відомості про суб'єкта підприємницької діяльності (найменування, місцезнаходження, вид діяльності, структура, його цілі й завдання); 3) підстави і дотримання встановленого порядку реєстрації об'єкта господарської діяльності; 4) дотримання порядку, встановленого для реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності у територіальних органах податкової адміністрації та інших установах; 5) відповідність діяльності, що

виконується господарюючим суб'єктом, статуту; б) відомості про майно підприємства, наявність розрахункових рахунків в установах банку і рух грошових коштів; 7) характер і зміст операцій, що виконуються; 8) місце, час, мета, спосіб злочинної діяльності; 9) звітний період, за який вчинено ухилення від сплати податків; 10) розмір прихованих доходів (прибутків) і несплачених податків, інших платежів за окремі звітні періоди, види податків, загальний розмір спричинених державі матеріальних збитків; 11) найменування і зміст нормативних актів, положення яких були порушені при вчиненні злочину; 12) коло осіб, які брали участь у виконанні конкретної фінансово-господарської операції (як суб'єкт даного злочину, так і інші особи), їх посадові та функціональні обов'язки; 13) діяння, що виконувались конкретними особами при здійсненні фінансово-господарських операцій і здійсненні ухилення від сплати податків; 14) ознаки інших злочинів, що є в діяннях вказаних осіб (халатність, посадове підроблення, шахрайство з фінансовими ресурсами та ін.); 15) професійна та кримінальна характеристика осіб, які брали участь у діяльності господарюючого суб'єкта; 16) обставини, що сприяли вчиненню злочину.

При порушенні справ про ухилення від сплати податків можливі дві групи слідчих ситуацій. До першої належать ситуації, при яких початкові дані про вчинений злочин отримані: а) внаслідок проведеної документальної перевірки працівниками податкового органу; б) внаслідок оперативно-розшукових заходів підрозділів податкової міліції; в) внаслідок спільних заходів податкової міліції та відділу документальних перевірок. До другої групи входять ситуації, в яких інформація про вчинення злочинів отримана внаслідок розслідування інших злочинів.

До першої групи нами віднесені типові ситуації, що найчастіше трапляються в практичній діяльності і є більш сприятливими для розслідування. При цьому слідчий вирішує такі завдання: а) вивчення отриманих первинних матеріалів; б) документальне підтвердження виявлених фактів порушення податкового законодавства; в) забезпечення

виконання цивільного позову та можливості конфіскації майна; г) перевірка актів перерахування грошових коштів, не відображених у звіті підприємства; г) виявлення та вилучення матеріальних цінностей і грошових коштів, не відображених у звіті підприємства; д) перевірка діяльності господарюючого суб'єкта з метою виявлення ухилення від сплати податків; е) ознайомлення з необхідними нормативними актами, що регламентують порядок відрахування та сплати податків.

Вирішення вказаних завдань можливе шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів: 1) допиту ревізора, який проводив документальну перевірку фінансово-господарської діяльності суб'єкта, для з'ясування змісту та результатів перевірки; 2) виїмки та огляду документів (письмових, інформації на магнітних носіях); 3) допиту службових осіб, відповідальних за обчислення, сплату податків та своєчасне подання декларацій; 4) обшуку за місцем проживання і роботи службових осіб об'єкта, що перевіряється; 5) накладення арешту на вклади та майно з метою забезпечення можливої конфіскації та відшкодування спричинених матеріальних збитків; 6) припинення операцій з використання грошових коштів, що знаходяться на розрахунковому рахунку підприємства; 7) допиту свідків (осіб, які тією чи іншою мірою брали участь у здійсненні фінансово-господарських операцій, службових осіб, з якими підприємство здійснювало економічні взаємовідносини); 8) допиту службових осіб органів Державної податкової адміністрації, які здійснювали контроль за діяльністю господарюючого суб'єкта, а також проводили документальні перевірки; 9) очної ставки; 10) оперативно-розшукових заходів для виявлення матеріальних цінностей та грошових коштів, які належать службовим особам, підприємствам, що перевіряються, встановлення осіб, які переховуються від слідства.

Слідча ситуація, при якій інформація про факт ухилення від сплати податків отримана внаслідок розслідування інших злочинів, відрізняється від вказаних вище ситуацій тим, що вона має елемент раптовості, який особливо

важливо використовувати в умовах обмеженого обсягу доказової інформації. Основними завданнями, що випливають з даної ситуації, є виявлення, вилучення необхідних документів первинного обліку, бухгалтерських реєстрів та інших документів як інформації про вчинений злочин.

Підсумовуючи дослідження про особливості розслідування податкових злочинів зазначимо, що такі злочини слід визначати як систему узагальнених даних про найбільш типові ознаки відповідного виду (групи) злочинів, що проявляються у способі та механізмі діяння, обстановці його скоєння, інших обставин, закономірний зв'язок яких служить основою наукового і практичного вирішення завдань розкриття і розслідування злочинів.

Узагальнюючи існуючі визначення податкових злочинів, можна стверджувати, що це суспільно-небезпечні діяння, вчинені з корисливою метою, з використанням легальної підприємницької діяльності, що призвела до ненадходження у державний та місцеві бюджети грошових коштів. Під ухиленням від сплати податків варто розуміти навмисні діяння, спрямовані на повну чи часткову несплату податків, що повинні сплачуватися відповідно до вимог ПК України. Під способом вчинення податкового злочину розуміється сукупність мотивованих винною особою дій, обумовлених обстановкою та засобами вчинення, спрямованих на навмисну несплату податків, сплата яких передбачена законодавчими актами.

Найбільш поширеною слідчою дією при розкритті та розслідуванні податкових злочинів є слідчий огляд різних документів, особливо тих, де зафіксовані дані фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємництва чи господарювання, магнітні носії, уся інформація, що пов'язана з комп'ютерною технікою. Важливими слідчими діями, які повинні проводитися негайно після порушення кримінальної справи при розкритті та розслідуванні податкових злочинів, є тимчасовий доступ до речей і документів і обшук необхідних матеріалів.

2.3. Формування спеціалізованого правоохоронного органу розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності

Проведені дослідження у царині визначення причин злочинної діяльності у сфері підприємництва дають підстави стверджувати, що найбільшим ризиком є високий рівень тінізації й криміналізації, які сформувалися по причині деформованого державного регулювання та безпрецедентного тиску неправомірних корупційних проявів на суб'єктів підприємницької діяльності, а також існування кримінально-кланової системи розподілу суспільних ресурсів в Україні. Саме ці негативні чинники призвели до глибокої економічної кризи, виснаження фінансових ресурсів держави та зниження рівня життя населення та криміналізації підприємницьких відносин.

Здійснений аналіз ситуації 2018–2020 років показує, що залишившись без зовнішньої фінансової допомоги (чи при її мінімальному надходженні), українська економіка змушена спиратися лише на внутрішні ресурси, зокрема державна політика буде спрямовуватися на зниження рівня бюджетного та кредитно-ресурсного забезпечення (перспективи якого проаналізовані у підрозділі 2.1 ВКР) та підвищенні рівня податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності (підрозділ 2.2. ВКР). Усе це і вплине на зростання рівня вчинюваних злочинів у підприємництві.

Спробуємо сформувати власну позицію та надати аргументи щодо ключових умов декриміналізації економіки України, що стане основою її виходу із кризи та сприятиме її безпеці. Необхідним є приведення діяльності інститутів державної влади до такого стану, при якому забезпечується гарантований захист інтересів суб'єктів підприємництва, збереження їх від корупційних та інших загроз, а також досягнення високої конкурентоспроможності у світовому економічному середовищі. Наслідком таких дій нормативно-правового регулювання підприємницьких відносин стане стає та збалансоване зростання вітчизняної економіки.

Досягти зазначених вище завдань, на нашу думку, можливо лише шляхом системної протидії організованій економічній злочинності та тінізації економіки. Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що реалізація такої позиції автора можлива шляхом законодавчого закріплення консолідованої роботи фінансових, податкових, митних та інших державних контролюючих та правоохоронних органів для ефективної роботи над виявленням активів організованих злочинних угруповань та їх конфіскацією. Такий підхід сприятиме в найближчій перспективі спрямуванню діяльності суб'єктів українського підприємництва у легальні схеми та обов'язкову повну і своєчасну сплату податків, зборів, плат та неподаткових платежів до державного та місцевих бюджетів.

Підтвердженням правильності нашої пропозиції є і думка правознавця В.А. Клименка, який зазначає, що «консолідація» зусиль сьогодні навіть не розглядається силовими відомствами країни, бо кожне з яких має свій «економічний нахил» [26, с. 67].

Завдання протидії економічній злочинності відповідно до українського законодавства та наданих компетенцій виконують співробітники відповідних підрозділів Генеральної прокуратури України (ГПУ), Служби безпеки України (СБУ), Національної поліції України (надалі – Нацполіції України), Національного антикорупційного бюро України (надалі – НАБУ) та податкової міліції Державної податкової (фіскальної) служби (надалі – ПМ ДПС) тощо. Співробітники цих правоохоронних органів попереджують, виявляють та проводять досудове розслідування злочинів, які зібрані в окремий розділ VII КК України (Особливої частини) «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [31], які досить часто називають «економічними злочинами».

Використовуючи статистичні та аналітичні матеріали здійснимо аналіз криміногенної ситуації у сфері здійснення підприємницької діяльності. Отже, станом на 01.01.2018 року до розділу 7 КК України входило 34 злочини, нормами яких охороняються суспільні відносини, що виникають під час

здійснення господарської діяльності, та за порушення яких законодавством України передбачено кримінальну відповідальність [31].

Відповідно до відомостей державної статистичної звітності 1 СЛ, яку веде ГПУ, у 2016 році переліченими вище правоохоронними органами розслідувалось 9735 кримінальних проваджень, внесених до ЄРДР за вчинення злочинів вказаної категорії, а в 2017 році – 8740, що майже на 1 тис. кримінальних проваджень менше [57].

Доцільно проаналізувати дилему щодо щорічного зменшення кількості відкритих справ. Адже рівень тіньової економіки в Україні стабільно зростає, складаючи на 2020 рік, за різними джерелами, вже близько 55-60% [57]. Аналіз статистики розслідування економічних злочинів та доведення вини правопорушників, що їх здійснили показує, що слідчими усіх правоохоронних органів в 2017 році закінчено та з обвинувальними актами направлено до суду 1833 кримінальні провадження вказаної категорії, або лише 23% від загальної кількості [57]. Тобто, лише кожний п'ятий злочинець, що скоїв економічний злочин, отримав покарання.

Аналіз статистичної інформації призводить до наступного узагальнення. В умовах зовнішньої військової агресії, тимчасової часткової анексії території нашої держави та критичного погіршення динаміки соціально-економічного розвитку в Україні, перелічена вище низка правоохоронних органів не забезпечує захист економіки, наповнення бюджету, підвищення зарплат та пенсій, повноцінне забезпечення Збройних Сил України (надалі – ЗСУ).

Зазначеними органами ігнорується реальна можливість убезпечитись від втрат майже чверті економічного потенціалу країни. Правоохоронна діяльність зводиться лише до відкриття-закриття кримінальних проваджень у той час, коли в державі масово банкрутують фінансові установи, згортається промислове виробництво, майже щодня проходять рейдерські захвати підприємств та вчиняються різноманітні оборудки з державними фінансами.

У результаті такої непрофесійної діяльності правоохоронних органів «українська економіка є найкримінальнішою в Європі» [39]

Здійснивши більш детальний аналіз стану боротьби з підприємницькою злочинністю в Україні за 2019 рік, визначимо її досить однобоку направленість. Так, у 2019 році майже 75% (6625 кримінальних проваджень (надалі – КП)) всіх викритих економічних злочинів у державі кваліфікувалися за 6-ма з 34-х статей, що вміщає відповідний розділ КК України: 1) виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів (стаття 199) – 1585 КП (18%); 2) порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (стаття 213) – 1325 (15%); 3) ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (стаття 212) – 1282 (15%); 4) фіктивне підприємництво (стаття 205) – 844 (9%); 5) незаконне виготовлення, зберігання, збут або рух з метою збуту підакцизних товарів (стаття 204) – 812 (9%); 6) зайняття гральним бізнесом (стаття 203-2) – 777 (9%).

Проте із загальної кількості закінчених кримінальних проваджень (1833) за вищевказаними шістьма статтями КК України направлено до суду з обвинувальними актами 1183 (65%) [57].

Продовжуючи аналіз статистичного матеріалу за проблематикою дослідження, слід константувати, що серед пріоритетів наших силовиків у 2019 році не виявилось правопорушень щодо нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету, передбачених статтею 210 КК України. Як виняток, виявлено лише 34 (0,3%) таких правопорушення, а скеровано до суду з обвинувальним актом усього 3 кримінальні провадження [57].

Крім того, за досліджуваний період злочинів, пов'язаних з рейдерським захопленням підприємств (ст.ст. 206 та 206-2 КК України), виявлено аж 315 (3%) та 99 (1%) відповідно. При цьому вину злочинців було доведено лише в

б-ти випадках – це трохи більше 1%. Але ж це саме ті норми кримінального законодавства, що охороняють легальний бізнес в Україні! Той «білий» бізнес, що наповнює державний бюджет [57].

Не набагато кращими є результати діяльності правоохоронців з захисту банківського сектору економіки, запобіганню шахрайським діям з кредитно-фінансовими ресурсами (підр. 2.1. ВКР), незаконній приватизації державного й комунального майна, продажу земель сільськогосподарського призначення чи житлової і громадської забудови тощо.

Викладені факти підтверджують авторську позицію про неефективність, а тому й недоцільність розподілу повноважень щодо розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності в Україні серед різних за компетенцією та підпорядкуванням правоохоронними органами. Виходячи з цього у нашій державі відсутній системний захист економіки та її важливої складової комерційного підприємництва. Жоден правоохоронний орган не володіє цілісною картиною – не лише того, що відбувається у тіньовому секторі, а й навіть стану справ у сфері розслідування економічних злочинів. Боротьба з економічною злочинністю носить вибірковий та популістичний характер.

На наше переконання, започаткування реальної роботи, спрямованої на захист української економіки від зовнішніх та внутрішніх посягань, яку підтверджує досвід багатьох розвинених іноземних країн, українському суспільству потрібен єдиний правоохоронний орган.

Саме такий орган буде відповідати за економічну безпеку держави, забезпечуючи необхідний рівень боротьби з економічною злочинністю. Для цього він повинен мати всю необхідну базу – як законодавчу, так і матеріальну. І обов'язкова для нього – реальна можливість застосовувати інноваційні аналітичні та оперативно-розшукові механізми викриття правопорушників, що скоїли злочин у сфері публічних фінансів, а також проведення досудового розслідування всіх злочинів, які містяться в Розділі 7 (Особливої частини) КК України «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [31].

Як варіант вирішення даної проблематики, пропонуємо створення Бюро фінансових розслідувань (надалі БФР), яке має стати державним правоохоронним органом, на який буде покладено завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, зарахованих законом до його підслідності.

Ліквідація відповідних підрозділів у правоохоронних органах і створення єдиного правоохоронного органу відповідно до міжнародних світових практик, завданням якого буде виявлення й усунення системних загроз у сфері економіки та фінансів, запобігання їх виникненню в майбутньому. Він перебере на себе повноваження щодо розкриття фінансових злочинів від інших правоохоронних органів і замінить наявні неефективні структури. Цей орган має стати єдиним аналітичним центром концентрації та аналізу інформації про стан фінансової системи держави, яку збирають державні органи й органи самоврядування.

Тому вважаю за доцільне зарахувати до основної підслідності БФР такі злочини: 1) незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів; 2) підроблення документів, які подають для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб - підприємців; 3) протидія законній господарській діяльності; 4) протиправне заволодіння майном підприємства; 5) нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без установлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; 6) видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону; 7) ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); 8) ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; 9) незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок; 10) доведення банку до неплатоспроможності; 11) доведення до банкрутства; 12) порушення порядку

ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності; 13) фальсифікація фінансових документів і звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи; 14) шахрайство із фінансовими ресурсами; 15) маніпулювання на фондовому ринку; 16) підроблення документів, які подають для реєстрації випуску цінних паперів; 17) порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів; 18) виготовлення, збут і використання підроблених недержавних цінних паперів; 19) незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару; 20) незаконне збирання з метою використання чи використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю; 21) розголошення комерційної або банківської таємниці; 22) незаконне використання інсайдерської інформації; 23) приховування інформації про діяльність емітента; 24) незаконна приватизація державного, комунального майна.

Отже, як підсумок формування пропозиції про законодавче закріплення в Україні повноважень правоохоронного органу у сфері розслідування підприємницьких злочинів, хочу наголосити, що під час створення БФР доцільним видається чітко визначити підслідність, яка б увібрала в себе повноваження наявних економічних підрозділів у структурі СБУ, Нацполіції України, ДПС. Водночас новостворена структура не повинна бути перевантажена справами про незначні злочини, а також не повинна займатися адміністративними провадженнями. Разом із тим необхідно врахувати, що її повноваження не повинні дублювати повноваження інших правоохоронних органів у системі протидії злочинності та корупції у сфері підприємницької діяльності.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У виконаній випускній кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сучасного стану та перспектив розвитку і вдосконалення кримінально-правового регулювання відносин розслідування злочинів у сфері підприємницької діяльності в Україні.

1. В умовах переходу України до ринкової економіки та проголошення свободи підприємництва значна кількість діянь у цій сфері була декриміналізована, що є позитивним для розвитку підприємницької ініціативи. Водночас нова економічна ситуація породила нові види суспільно небезпечної поведінки в системі господарювання, що вимагали встановлення кримінально-правових заборон. Наслідком неправомірних дій є притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Встановлено, що злочини у сфері підприємницької діяльності становлять велику небезпеку для економіки держави, характеризуються складністю, підступністю, латентністю, поширеністю та різноманітними формами вияву. Здійснено системний кримінально-правовий аналіз злочинів, вчинених у сфері підприємництва та надано пропозиції щодо удосконалення законодавчої бази стосовно кримінальної відповідальності за дані види злочинів.

2. Планування розслідування злочинів, вчинюваних суб'єктами підприємницької діяльності, є багатоетапним процесом, у якому можна виокремити низку загальних структурних елементів. До них належать одержання вихідних даних, визначення завдань розслідування, сукупності слідчих (розшукових) дій (обов'язкове планування щодо проведення ревізій фінансово-господарської діяльності та відповідних експертиз), необхідних для їх вирішення, встановлення черговості, термінів та виконавців намічених дій та заходів, оформлення плану розслідування. Під час планування розслідування, а саме на його попередній стадії, особливе місце відведено прогнозуванню на основі інформаційного забезпечення. Його основною

функцією є розкриття тенденції руху господарської злочинності, виявлення основних ознак злочинів та правильне визначення послідовності та виду слідчих (розшукових) дій для забезпечення уникнення неправомірної злочинної діяльності в економіці України.

3. Складним завданням у розслідуванні злочинів, вчинених у сфері підприємництва, є проведення обшуку та тимчасового вилучення майна. Основною метою зазначених слідчих дій є вилучення комп'ютерної техніки та програмних засобів. Це зумовлено як місцем та умовами проведення цих слідчих дій (охоронювані службові приміщення, житло), так і правовим статусом об'єкта пошуку – комп'ютерної інформації, що нерідко належить до комерційної чи банківської таємниці або поштово-телеграфної кореспонденції. Дослідження документів, що мають доказове значення, здійснюється процесуальними засобами (огляд, експертиза, пред'явлення під час допиту, пред'явлення для впізнання), а також на етапі підготовки до процесуальних дій або після їх проведення, зокрема за участю спеціаліста. Ефективність проведення такої слідчої дії досягається завдяки застосуванню слідчим спеціальних методик: визначення призначення та встановлення походження документа; розшифрування незрозумілих фрагментів, позначень і термінів; з'ясування справжності документа; перевірки достовірності й належності зазначених у ньому відомостей.

4. Визначено коло суб'єктів злочинів у кредитно-фінансовій сфері, які своїми неправомірними діями перешкоджають здійсненню підприємницької діяльності. Встановлено, що матеріальними носіями таких злочинів є документи, які міститимуть сліди про заховання злочину. Це означає, що доказова інформація, отримана з них, матиме ймовірний характер, тобто отримає статус непрямого доказу. Документи, що містять інформацію про кредитні операції, запропоновано поділити на групи: 1) ті, що вилучаються під час вирішення питання про порушення кримінальної справи; 2) ті, що містять певну інформацію про кредитно-фінансові операції. Доведено, що основними джерелами доказової інформації у процесі розслідування є так

звані нематеріальні носії: суб'єкти злочину, свідки та запропоновано під час розслідування значну увагу приділяти допитам підозрюваних (обвинувачених) співучасників злочину, потерпілих, свідків.

5. Сформовано критерії систематизації способів податкових злочинів, які пов'язані з особливостями виду податку, пов'язаного з певною сферою діяльності, типовою обстановкою та умовами досягнення злочинного результату тощо. Визначено обставини, які необхідно встановлювати під час розслідування ухилень від сплати податків (факт ухилення, відомості про суб'єкта та його майно; наявність рахунків; місце, час, мета, спосіб злочинної діяльності тощо). Встановлено, що при порушенні справ про ухилення від сплати податків можливі дві групи слідчих ситуацій: 1) початкові дані про вчинений злочин отримані: а) внаслідок проведеної перевірки; б) внаслідок оперативно-розшукових заходів; в) внаслідок спільних заходів податкової міліції та відділу документальних перевірок, або інформація про вчинення злочинів отримана внаслідок розслідування інших злочинів. Визначено елементи (10 позицій) комплексу слідчих дій та оперативно-розшукових заходів для розслідування злочинів про ухилення від оподаткування суб'єктами підприємництва.

6. Запропоновано новий підхід до забезпечення успішного розслідування підприємницьких злочинів у частині передачі повноважень новоствореному правоохоронному органу – Бюро фінансових розслідувань. Визначено за необхідне передача йому повноважень наявних економічних підрозділів у структурі інших правоохоронних органів та уникнення дублювання повноважень інших правоохоронних органів у системі протидії злочинності та корупції у сфері підприємницької діяльності. Обгрунтовано доцільність зарахування до основної підслідності БФР 24 види тяжких та середніх підприємницьких злочинів. Обгрунтовано недоцільність на початковому етапі діяльності перевантаження БФР справами про незначні підприємницькі злочини, а також адміністративні провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева О. О., Веселовський В. В., Пясецький В. В. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. К.: Центр навчальної літератури, 2014. 320 с.
2. Амоша О. До питання про оцінку рівня податків в Україні. Економіка України. 2017. № 8. С. 14–18.
3. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади. К.: Наукова думка. 2004. 230 с.
4. Андрушко П.П. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення господарської діяльності. К.: Юрінком Інтер, 2017 343 с.
5. Берлач А.І. Проблеми протидії злочинності в сфері економіки України в процесі її реформування: монографія; за ред. В.І. Семчика. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. 257 с.
6. Борисов В.І., Лопушанський Ф.А. Боротьба зі злочинністю у сфері підприємницької діяльності: кримінально-правові, кримінологічні, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми. Х.: Право, 2018. 156 с.
7. Бюджетний кодекс України: Закон від 8 липня 2010 р. №5430-Х. URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Берзін Л. Визначення складу та розміру доходу в злочинах у сфері господарської діяльності. *Право України*. 2003. №7. С. 98-104.
9. Васильцева О.О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за незаконні банкрутства. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 4 С. 220-228.
10. Вабищевич С.С. Підприємницьке право: стан та перспективи розвитку підприємницької діяльності: монографія. У 2 т. Мінськ: Молодіжне, 2018. Т.1. 498 с.
11. Воробей П.А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність / Воробей П.А. – К. : Укр. акад. внутр. справ, 1996. – 116 с.

12. Голунський С. А. Криміналістика. Техніка і тактика розслідування злочинів. – Юрид. вид-во НКЮ УССР. М., 1938. 375 с.
13. Господарський кодекс України: Закон від 16 січня 2003 року №145-ІХ. URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
14. Дудоров О.О. Ухилення від сплати податків: кримінально-правові аспекти: Монографія. К.: Істина, 2016. 648 с.
15. Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Злочини у сфері підприємництва: навч. посіб.; за ред. Хавронюка М.І. К.: Атіка, 2015. 608 с.
16. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : У 3 кн. К. : Вид. дім «Ін Юре», 2017. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 366 с.
17. Законопроект про зміни до КПК зареєстровано у парламенті. *Українське право*. 11.11.2019. URL. : <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/zakonoprojekt-pro-zminy-do-kpk-zareyestrovano-u-parlamentii/>
18. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. на здобуття наук, ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право”. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 480 с.
19. Експертиза у судочинстві України: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гора. К.: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
20. Коваленко В.В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади: монографія / В.В. Коваленко. Харків: Вид. НУВС, 2004. 344 с.
21. Коваленко В.В. Підприємницька злочинність в Україні: *Право України*. 2019. №4 ч. 2. С. 66–72.
22. Конституція України: Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua>

23. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. К.: Центр навч. л-ри, 2015. 544 с.
24. Криміналістична тактика: навч. посіб. / за ред. проф. М. А. Погорецького та доц. Л. Б. Сергєєвої. 2-ге вид., перероб, та доп. – К.: Алерта, 2016. 244 с.
25. Кримінальне судочинство в Україні; за ред. П.П. Пилипчука. К.: Правова фундація, 2016. 345 с.
26. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч.; за ред. В. А. Клименка. К. : Юридична думка, 2004. 393 с.
27. Кримінальне право України: Особлива частина; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація; 5-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2018. 574 с.
28. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка; вид. 5-те, переробл. та доповн. К.: Атіка, 2009. 744 с.
29. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Бабій А. П., Доброход І. С., Кармазин Ю. А., Корнієнко В. О. та ін.; за заг. ред. Стрельцова Є. Л. [4-е вид.] Х.: Одиссей, 2009. 496 с.
30. Кримінальний кодекс України: постатейні матеріали та навчально-практичні завдання / І. П. Баглай, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, К. Т. Кравченко та ін; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. Г. Богатирьова. К.: Атіка, 2011. 640 с.
31. Кримінальний кодекс України від 15 квітня 2001 р., із змінами та доповненнями. URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
32. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 11.03.2019 р. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 248 с.
33. Кушнір П.П. Сплата податків та кримінальна відповідальність. *Вісник прокуратури*. 2013. № 34. С. 41–49.
34. Литвак О.М. Злочинність, її причини та профілактика. К.: 1997. 871 с.30.

35. Мельник В., Гаруст Ю. Кожен п'ятий. Як в Україні карають за економічні злочини та що з цим робити? *Протокол: юридичний інтернет-ресурс*. URL. : https://protocol.ua/ua/kogen_p_yatiy_yak_v_ukraini_karayut_za_ekonomichni_zlochini_ta_shcho_z_tsim_robiti/
36. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). К.: Атіка, 2010. 1128 с.
37. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України /М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грищук, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [7-е вид., переробл. та допов.]. К.: Юридична думка, 2010. 1288 с.
38. Навроцький В.О. Господарські злочини: лекції для студентів юридичного факультету; вид 2-ге доповн. та переробл. Львів, 2017. 178 с.
39. Неліп М.І, Мережко О.О. Силовий захист прав людини. К.: Наукова думка, 2018. 187 с.
40. Новий тлумачний словник української мови : [у 3 т.] / [укладачі В. Яременко, О. Сліпущко]. К. : Вид-во Аконіт, 2003. Т. 3. 927 с.
41. Орлов Ю. Ю. Поняття та елементи організації оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. К.: КНУВС, 2016. № 5. С. 264–271.
42. Останін В.О. Кваліфікація ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2004. 20 с.
43. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. – ст.112.
44. Популярна юридична енциклопедія / [укладачі В. К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.)]. К.: Юрінком Інтер , 2003 528с.

45. Покальчук А.М. Правознавство: [підручник]; під ред. В.В.Копейчикова. [6-е вид.,] К.: Юрінком Інтер, 2017. 736 с.
46. Правові основи підприємницької діяльності: навч. посіб.; за ред. Поповича В.М. К.: Джерела, 2017. 256 с.
47. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо здійснення кримінального провадження в суді першої інстанції колегією суддів Закон України від 21 липня 2020 р., URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
48. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р., в редакції від 5 липня 2020 р. URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
49. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р., зі змінами та доповненнями. URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
50. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо підвищення ефективності досудового розслідування): проект закону України від 20.06.2019 № 10387. URL. : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH80J00A.html
51. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014. № 71-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 9. ст. 55.
52. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році: Закон України від 24.12.2015. № 909-VIII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/909-19/page>.
53. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України: Закон України від 31.07.2014. № 1621-VII. URL: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/oneregulations/54821>.
54. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 серпня 2005 р., зі змінами та доповненнями 03.07.2020. URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>

55. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 р., зі змінами та доповненнями URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
56. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06 2012 р. № 5007-VI. Відомості Верховної Ради. 2013. № 19-20. Ст.190.
57. Про криміногенну обстановку в Україні за 2012-2019 роки. URL. : www.mvsinfo.gov.ua.
58. Рябченко О.П. Держава і економіка: адміністративно-правові аспекти взаємовідносин: монографія. Х. : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2019. 304 с.
59. Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: монографія. Ірпінь: Академія державної податкової служби, 2018. 408 с.
60. Саєнко В. Види порушень законодавства про бюджетну систему та відповідальність за них. *Юридичний журнал* № 9, 2014. С. 36–45.
61. Саско О.І. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (аналіз складу злочину). Львів., 2017. 182 с.
62. Словник української мови. Відп. ред. В. В. Жаворонок. К.: ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
63. Смирнов А.А. Адміністративне правопорушення та адміністративна відповідальність у сфері господарської та підприємницької діяльності: монографія. К. : 2019. 202 с.
64. Смирнов А.А. Кримінологічна характеристика злочинів у галузі господарської діяльності. *Науковий вісник*. К. Національна академія внутрішніх справ України, 2015. № 3. С. 284–289.
65. Смирнов А.А. Злочинність у сфері підприємницької діяльності та її попередження. Київ, 2012. 765 с.
66. Стрельцов Е.Л. Экономическая преступность в Украине: Курс лекций. Одесса, 2017. 651 с.
67. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф.Штанько. К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2016. 390 с.

68. Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах: Офіц. вид. / Верховний Суд України; [Відп. ред. П.П. Пилипчук]. – К.: Концерн «Ін Юре», 2017. 696 с.
69. Тарасов-Родіонов П. І. Криміналістика. Ч. 2. К.: Государственное издательство юридической литературы, 1952. 880 с.
70. Таций В.Я. Ответственность за хозяйственные преступления. Объект и система. Харьков : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1984. 231 с.
71. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 року, із змінами та доповненнями. URL. : <http://zakon.rada.gov.ua/>
72. Черноус Ю.М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2005. 16 с.